

ĒNU EKONOMIKAS APRĒĶINĀŠANAS METODES UN NOVĒRTĒJUMS LATVIJĀ

**PREZENTĒ
CENTRĀLĀS STATISTIKAS PĀRVALDES
MAKROEKONOMISKĀS STATISTIKAS DEPARTAMENTA DIREKTORE
DACE TOMASE**

DACE.TOMASE@CSB.GOV.LV

Prezentācijas saturs

1. Eiropas Savienības metodoloģiskās vadlīnijas ēnu ekonomikas novērtēšanai
2. CSP lietotās metodes

1.sadaļa

EIROPAS SAVIENĪBAS METODOLOĢISKĀS VADLĪNIJAS ĒNU EKONOMIKAS NOVĒRTĒŠANAI

Tiesiskais ietvars

Padomes 1996.gada 25.jūnija Regula (EK) Nr.2223/96 par Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēmu Kopienā – A pielikums **Eiropas kontu sistēma (EKS 95)**:

- Punkti 3.07.un 3.08 nosaka, kas ir jāiekļauj ražošanā un izlaidē, ar piebildi, ka “Visas šāda veida darbības iekļauj pat tad, ja tās ir nelegālas vai nav reģistrētas nodokļu, sociālās nodrošināšanas, statistikas un citās publiskās institūcijās”
- Punkts 1.13. definē robežgadījumus ražošanas robežu noteikšanai EKS: “... (g) ar likumu aizliegta ražošana, piemēram, prostitūcija un narkotiku ražošana; (h) ražošana, kuras ieņēmumus nepilnīgi deklarē fiskālajām institūcijām...”

Metodoloģiskās vadlīnijas ēnu ekonomikas novērtēšanai

Eiropas Savienības Statistikas birojs Eurostat *nav publicējis īpašas ēnu ekonomikas novērtēšanas vadlīnijas.*

Tomēr, ievērojot to, ka EKS 95 metodoloģiski ir saistīta ar ANO apstiprināto Nacionālo kontu sistēmu, vadlīnijas var iegūt UN ECE un OECD publicētajos dokumentos:

Measuring the Non-Observed Economy - A Handbook ; OECD, Paris:

<http://www.oecd.org/dataoecd/9/20/1963116.pdf>

Non-observed Economy in National Accounts - Survey of National Practices; United Nations, Geneva:

<http://www.unece.org/stats/publications/NOE2003.pdf>

Būtiski saprast, ka

Parādības nosaukuma variācijas – “pelēkā ekonomika”, “pārskatos neuztvertā ekonomikas daļa”, “neformālā ekonomika”, “ēnu ekonomika” ... un tie var tikt dažādi interpretēti

Parādība sastāv no:

- Legāli atļautās, bet apzināti vai neapzināti nedeklarētās darbības;
- Nelegālās darbības

ES līmenī nav formālu prasību publiskot parādības apjomu atsevišķa nacionālo kontu indikatora veidā

Parādības tipoloģija N1-N7

Neregistrētā

- N1 – ražotājs nav reģistrējies, apzināti izvairoties no nodokļu maksāšanas
- N2 – apzināta neregistrēšanās, jo tiek veikta nelegāla darbība
- N3 – ražotāji, kam likums nepieprasa reģistrāciju

Neapsekotā

- N4 – juridisko personu “izkrišana” no uzskaites ietvara sakarā ar kļūdainiem vai neprecīziem reģistriem
- N5 – netiek apsekoti reģistrēti ražotāji, jo par tiem nav pieejams pamatojums iekļaušanai novērojumā

N1-N7

Tīša patiesās informācijas neziņošana

N6 – ražotājs apzināti sagroza sniegto informāciju

Cita

- N7a – nepilni dati
- N7b – neprecīzi apstrādāti dati

Parādības tipoloģija N1-N7

Tiek uzskatīta par vispiemērotāko IKP ražošanas aspekta un ienākumu aspekta novērtēšanai.

Tomēr, statistikas iestāžu realizēto pierēķinu attiecināšanai uz to vai citu N tipu netiek piešķirta kritiska nozīmība – svarīgāk ir, lai tā vai citādi parādības uztveršana vispār tiktu nodrošināta

2.sadaļa

CSP LIETOTĀS METODEDES

Visu veidu ekonomiskā darbība

Iespējamā ēnu ekonomika

Pastāvīgā, oficiāli reģistrētā

Neregistrētā

Statistikas apsekojumos aptvertā (1)

Statistiski neaptvertā

Likumīgi atļautie darbības veidi
N1

Pretlikumīgie darbības veidi
N2

Statistikā aptvertie ēnu ekonomikas sektori

Dažādu reģistru nepilnību dēļ
N3, N4, N5

Nepietiekoša iesniegtās informācijas kvalitāte
N6, N7

Preču un pakalpojumu izlaide bez attiecīgas atļaujas (2)

Nelegāla preču un pakalpojumu izlaide (3)

- (1) Informācija iegūta statistikas apsekojumos, administratīvajos avotos
- (2) Nelikumīga alkohola ražošana, azartspēles un tml.
- (3) Prostitūcija, narkotisko vielu ražošana un pārdošana un tml.

Pamatprincipi

IKP ražošanas aspekts = **IKP** izlietojuma aspekts = **IKP** ienākumu aspekts

➤ **Pievienotā vērtība (pa NACE nozarēm)**

➤ **Produktu nodokļi mīnus produktu subsīdijas**

- **Valdības galapatēriņš**
- **Mājsaimniecību galapatēriņš**
- **Pamatkapitāla veidošana**
- **Eksporta/importa saldo**
- **Krājumu izmaiņas**

- **Peļņa, jauktais kopienākums**
- **Darbinieku atalgojums**
- **Ražošanas un importa nodokļi**
- **Subsīdijas**

IKP ražošanas aspekts

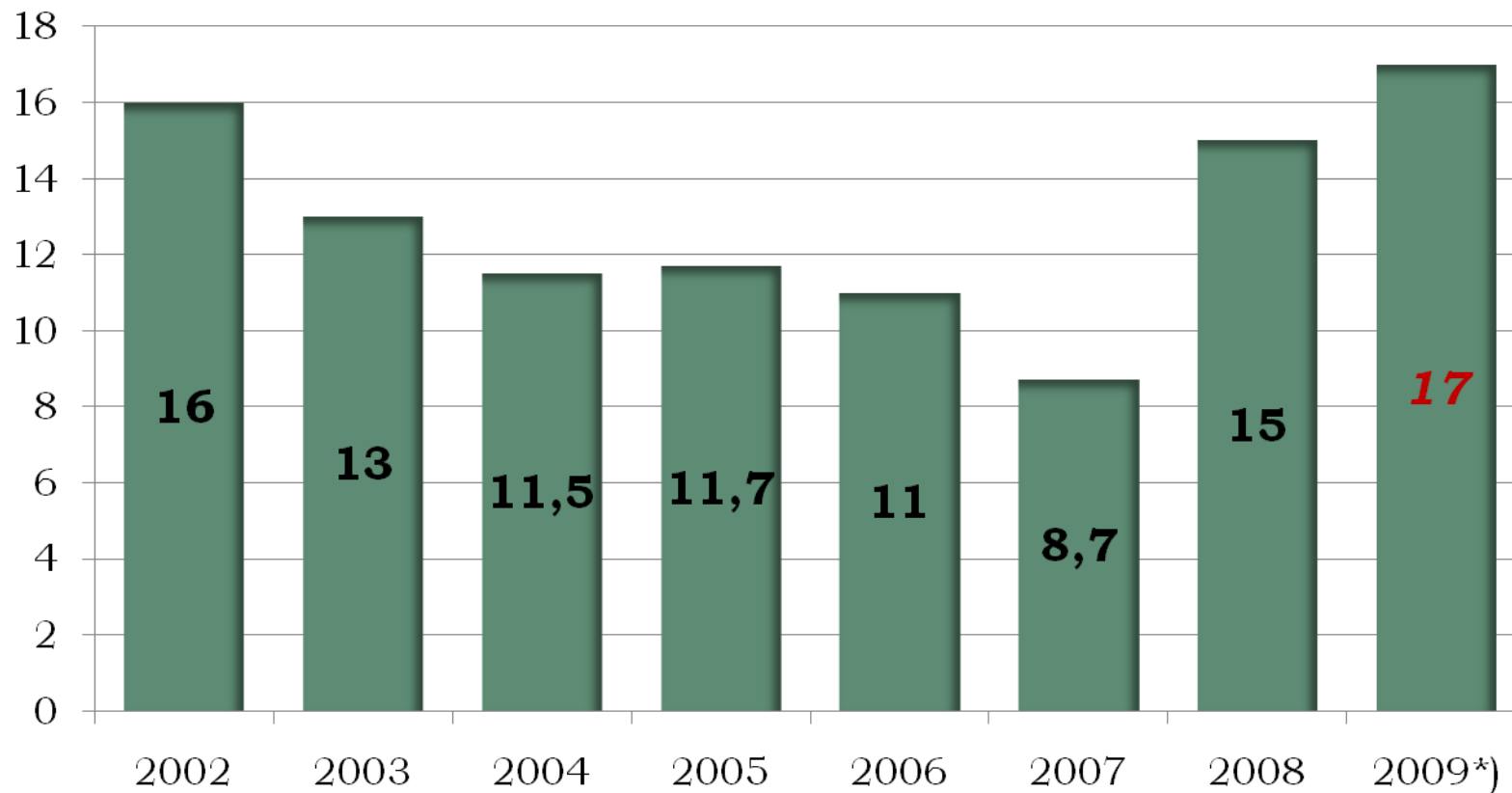
Avoti

- Statistikas pārskati
  - „Kompleksie pārskati par darbību ... gadā”, “Pārskats par izmaksām ... gadā” u.c.
- Darbaspēka apsekojums mājsaimniecībās
- VID informācija
  - Politisko, reliģisko organizāciju, biedrību un nodibinājumu gada pārskati, deklarācijas par ienākumiem no saimnieciskās darbības u.c.
- Valsts kases informācija
- FKTK informācija
- LB informācija
- Lauksaimniecības konti

Lietotās metodes:

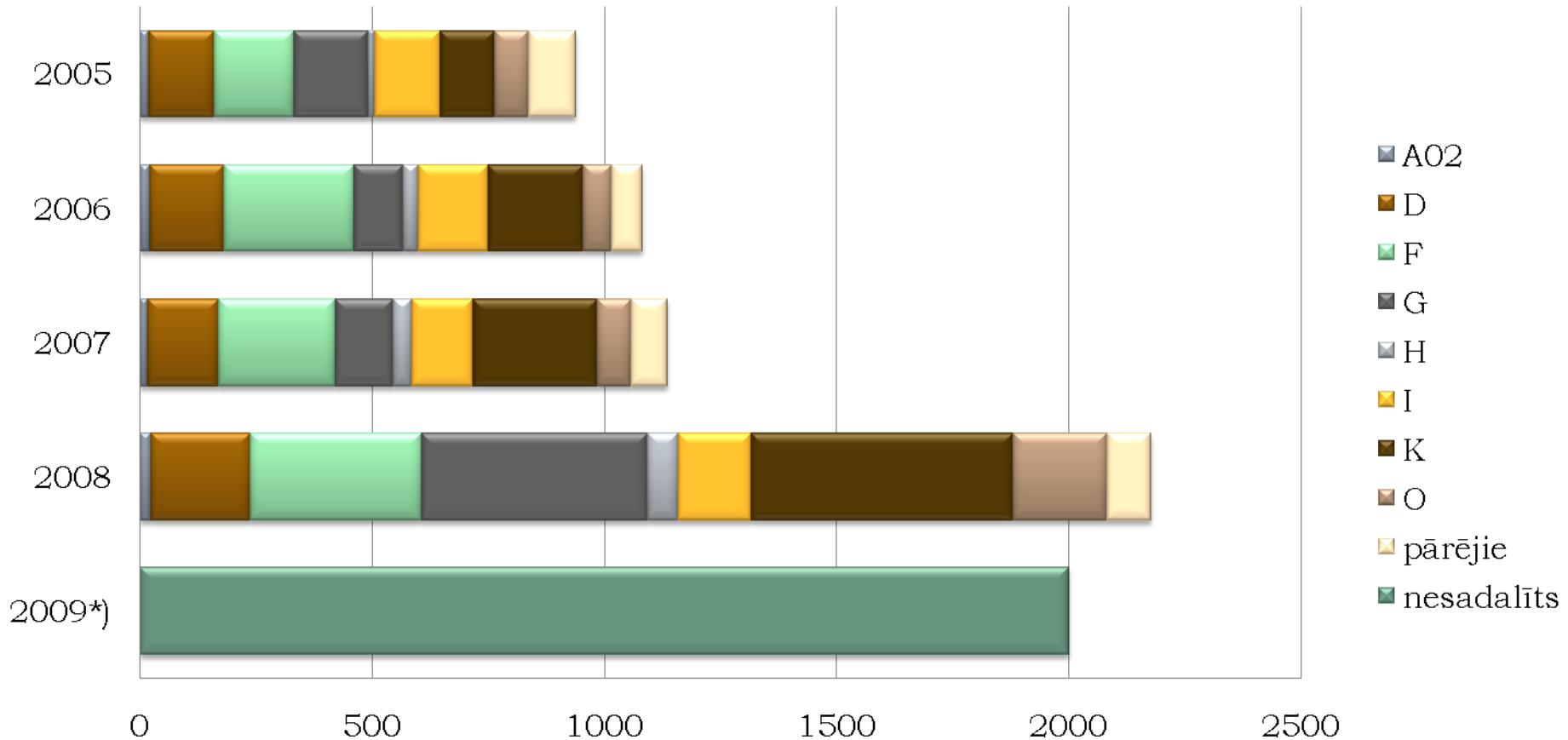
- Darba ieguldījuma metode
  - atbilstoši statistiskajos pārskatos un mājsaimniecību Darbaspēka apsekojumā iegūto strādājošo skaita salīdzinājumam pa darbības veidiem pēc vidējās izstrādes tiek pierēķināta izlaide un starppatēriņš
  - Starppatēriņa koriģēšana sakarā ar slēpto darba algu un peļņu
- Iegūtie dati tiek novērtēti, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta informāciju
- Pierēķināmā pievienotā vērtība tiek noteikta kā izlaides un starppatēriņa starpība

Pārskatos neuztvertās daļas īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā, procentos

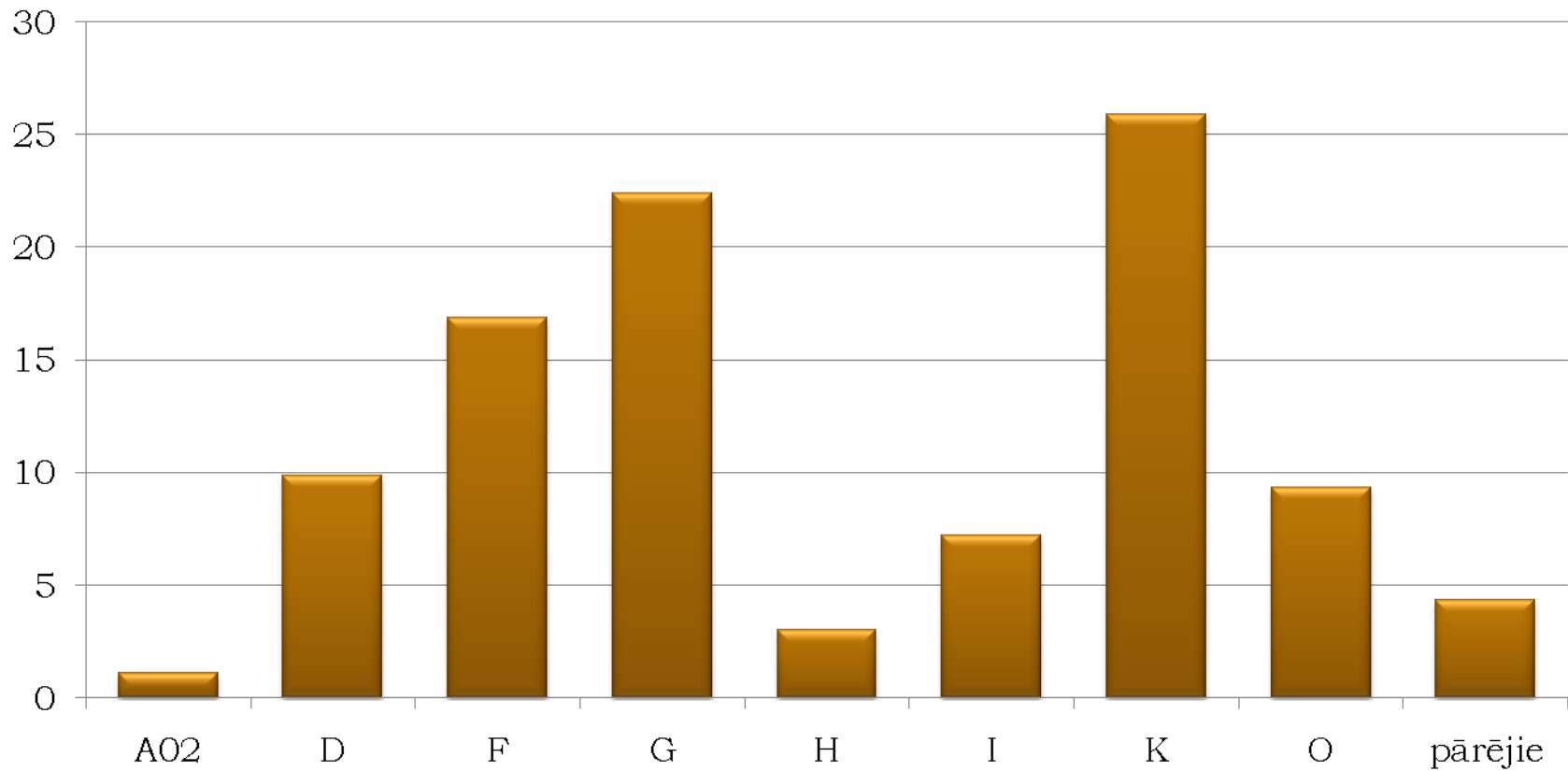
*) Provizoriski

Pārskatos neuztvertās daļas apjoms kopējā pievienotajā vērtībā pa NACE nozarēm, ražošanas aspekts, tūkst. latu

*) Provizoriski

NACE nozaru īpatsvars pārskatos neuztvertās daļas kopējā apjomā 2008.gadā, %

IKP izlietojuma aspekts

Avoti

- Statistikas pārskati, apsekojumi un aprēķini
  - „Kompleksie pārskati par darbību ... gadā”, „Pārskats par izdotajām būvatļaujām un objektu pieņemšanu ekspluatācijā”, „Pārskats par ieguldījumu kustību ... gadā” u.c.)
  - CSP Mājsaimniecību budžeta apsekojums
  - Mazumtirdzniecības apgrozījums
  - Energoresursu bilance
- LR FM pārskats par valsts un pašvaldību budžeta izpildi
- VID dati, FKTK dati,
- Latvijas maksājumu bilance
- Azartspēļu uzraudzības inspekcijas dati u.c.

Lietotās metodes

Mājsaimniecību galapatēriņa izdevumi:

- Pierēķini Mājsaimniecību budžeta apsekojumā neaptvertajām iedzīvotāju grupām
- Dzeramnaudas - 5% apjomā no apgrozījuma (taksometru un frizieru pakalpojumiem u.c.),
- Ēnu pierēķini (pirkumi bez čeka alkoholiskajiem dzērieniem, tabakai, personisko transportlīdzekļu remontam u.c.)

Bruto kapitāla veidošanai:

- Pierēķini mājsaimniecību sektorā veiktajiem kapitāliem remontiem dzīvojamām mājām, krājumu izmaiņām

Eksports un imports:

- Matemātiskie pierēķini INTRASTAT datiem

Valsts pārvaldes iestāžu (S.13) un bezpeļņas organizāciju, kas apkalpo mājsaimniecības (S.15), galapatēriņa izdevumiem ēnu ekonomikas pierēķini netiek veikti.

Pārskatos neuztvertā daļa IKP izlietojuma aspekta izdevumu grupās 2008.gadā, %

Mājsaimniecības galapatēriņa izdevumi	9.86 %
Bruto pamatkapitāla veidošana	1.18 %
Krājumu pārmaiņas	4.6 %
Preču eksports	2.4 %
Preču imports	3.37 %
Procentos no IKP	9.49 %

IKP ienākumu aspekts

Avoti

- Statistikas pārskati
  - „Kompleksie pārskati par darbību ... gadā”, “Pārskats par darbu”
- Darbaspēka apsekojums mājsaimniecībās
- Administratīvie datu avoti – VID dati
- Pārskats par valsts budžeta izpildi
- FKTK informācija
- Latvijas Bankas informācija

Lietotās metodes

- Darba samaksas pierēķins:
  - Neuztverto nodarbināto pierēķins – konstatēto neuztverto nodarbināto skaitu reizina ar vidējo darba algu nozarē
  - Aplokšņu algu pierēķins
  - Pierēķins darba algai natūrā
  - Dzeramnaudu pierēķins
  - Mikro un mazo uzņēmumu pierēķins
- Peļņas pierēķins:
  - Uzņēmumiem, kuru pārskati liek domāt par iespējamu peļņas slēpšanu, tā tiek pierēķināta minimālās darba samaksas apjomā uz vienu strādājošo nozarē

Bruto darba samaksa nacionālo kontu sistēmā 2008.gadā

Bruto darba samaksa = 100%

Tiešie
datu
avoti =
76%

Pierēķins bruto darba algai un citas korekcijas
= 24%

Aplokšņu
algas =
81%

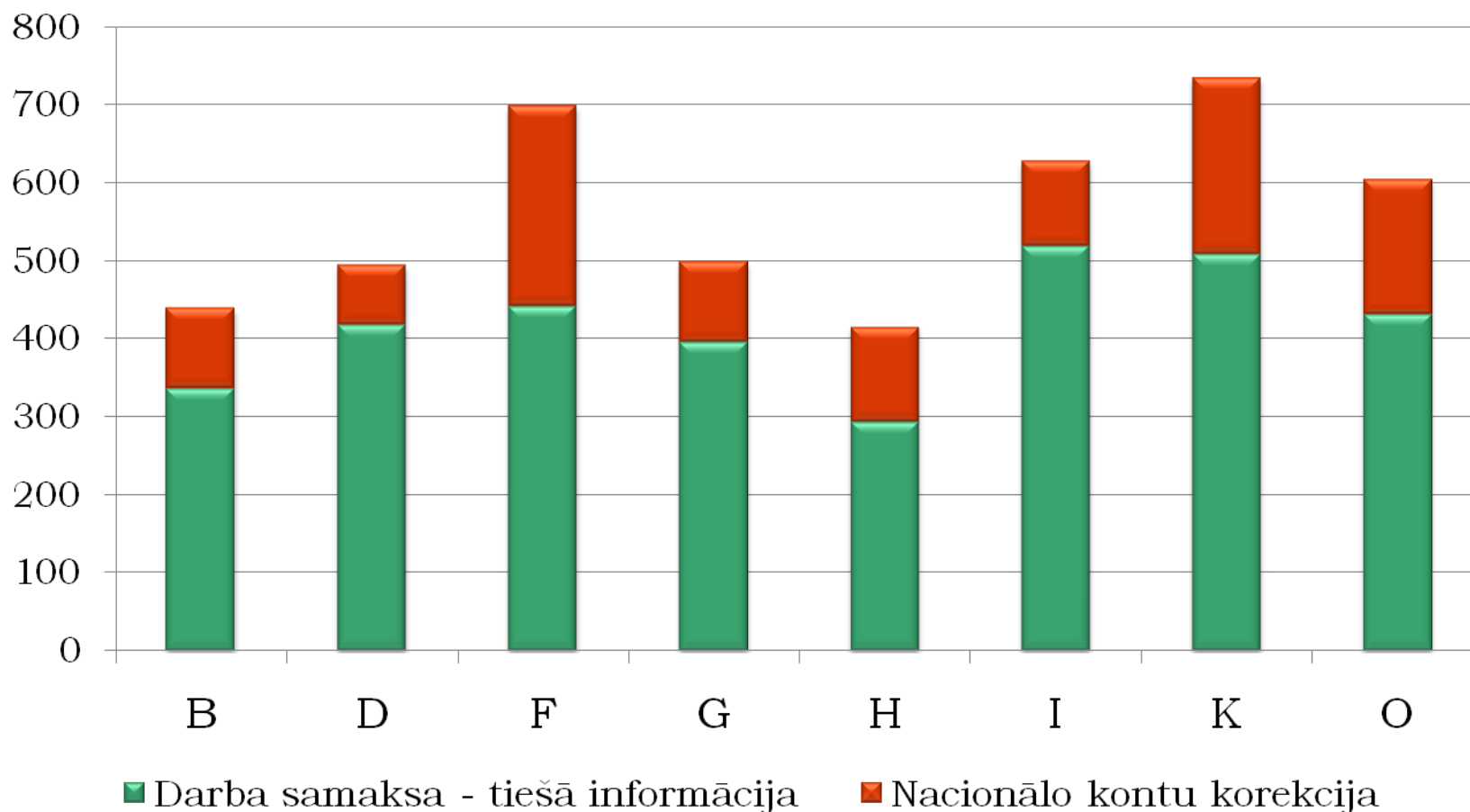
Neuztver-
tie
nodarbi-
nātie =
13.6%

Mikro un
mazie
uzņēmumi
= 2.5%

Darba
alga
natūrā =
1.6%

Dzera-
nauda =
1.3%

Mēneša vidējā bruto darba alga atsevišķās NACE nozarēs 2008.gadā, latos

Latvijas statistikā lietoto metožu attīstība*)

	IKP ražošanas aspekts			IKP izlietojuma aspekts			IKP ienākumu aspekts		
	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008
N1	x	x	x				x	x	x
N2	Līdz šim veikti tikai eksperimentāli aprēķini par nelegālās ekonomikas apjomu								
N3					x	x			
N4					x	x			
N5		x	x		x	x			
N6	x	x	x	x	x	x	x	x	x
N7	x	x	x	x	x	x	x	x	x

*) Avoti: par 2000.gadu – “*Non-Observed Economy in National Accounts*”; par 2004.gadu – Ziņojums par 21 Nacionālā kopienākuma aprēķinos lietotiem avotiem un metodēm; par 2008.gadu – uzkrātā darba informācija

Paldies par uzmanību!